

373/11.07.12 Aplikace §4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů od 1. ledna 2013

Předkládají: Ing. Marie Konečná, daňový poradce, č. osvědčení 294
Ing. Ladislav Malůšek, daňový poradce, č. osvědčení 3990
Ing. Alena Švecová, daňový poradce, č. osvědčení 3465

1. Úvod - popis problematiky

V souvislosti s přijetím rozsáhlé úpravy důchodového spoření¹ a doplňkového penzijního spoření² (tzv. důchodové reformy) došlo také k novelizaci vybraných ustanovení zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů („zákon o daních z příjmů“), a to zákonem č. 428/2011 Sb., změna zákonů v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém spoření a zákona o doplňkovém penzijním spoření.

Cílem tohoto příspěvku je vyjasnění vlivu novelizace zákona o daních z příjmů na daňový režim vybraných standardních pojistných produktů nabízených komerčními pojišťovnami, konkrétně aplikace § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů od 1. ledna 2013. Tento příspěvek se primárně nezaměřuje na oblast zdanění produktů penzijních fondů v návaznosti na přijatou úpravu penzijní reformy.

Současný režim zdanění plnění z pojištění osob

Podle současné úpravy § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů jsou od daně osvobozeny:

„Plnění z pojištění osob s výjimkou plnění pro případ dožití z pojištění pro případ dožití, plnění pro případ dožití z pojištění pro případ smrti nebo dožití a plnění pro případ dožití z důchodového pojištění a s výjimkou jiného příjmu z pojištění osob, který není pojistným plněním a nezakládá zánik pojistné smlouvy.“

Současná úprava tedy v zásadě osvobozuje většinu plnění z pojištění osob od daně z příjmů bez ohledu na formu výplaty s výjimkou vybraných plnění vyplácených většinou z kapitálové hodnoty produktů životního pojištění, a to:

- plnění pro případ dožití z pojištění pro případ dožití, plnění z pojištění pro případ dožití z pojištění pro případ smrti nebo dožití a z plnění pro případ dožití z důchodového pojištění,
- jiného příjmu z pojištění osob, který není pojistným plněním a nezakládá zánik pojistné smlouvy (tj. zejména tzv. částečné odkupy, kdy dochází k výplatě plnění z pojistné smlouvy, aniž by docházelo k zániku pojistného vztahu).

Přičemž je nutné zdůraznit, že režim zdanění u těchto zdanitelných výjmek je obecně nastaven tak, aby docházelo ke zdanění pouze části odpovídající „zhodnocení“ prostředků vložených pojistníkem (s výjimkou specifické úpravy odkupného a jiných příjmů z pojištění osob, které nejsou pojistným plněním a nezakládají zánik pojistné smlouvy). Daň je pak v těchto případech obecně vybírána srážkou při výplatě plnění oprávněné osobě.

¹ zákon č. 426/2011, zákon o důchodovém spoření

² zákon č. 427/2011, zákon o doplňkovém penzijním spoření

Ostatní plnění z produktů pojištění osob jsou osvobozena od daně z příjmů, např. pojistná plnění z úrazového či nemocenského pojištění nebo pojistná plnění vyplácená v případě pojistné události smrti nebo jiné skutečnosti související se zdravím nebo se změnou osobního postavení osoby (tj. situace, kdy plnění je v zásadě spojeno s újmou na zdraví nebo změnou osobního postavení pojištěné osoby).

Zdanění pojištění osob od 1. ledna 2013

V souvislosti s penzijní reformou došlo s účinností od 1. ledna 2013 k významné úpravě § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů na základě zákona č. 428/2011 Sb. Na základě nové úpravy bude osvobozen:

„*příjem z*

- 1. penze vyplácené z penzijního připojištění se státním příspěvkem, penze z penzijního pojištění a důchod z pojištění pro případ dožití s výplatou důchodu, a to z pojištění pro případ dožití, pro případ smrti nebo dožití a z důchodového pojištění, u kterých není vymezeno období jejich pobírání,*
- 2. invalidní penze z penzijního připojištění se státním příspěvkem na dobu určitou, invalidní penze na určenou dobu a jednorázové pojistné pro penzi podle zákona upravujícího doplňkové penzijní spoření,*
- 3. jiná plnění z pojištění osob, s výjimkou jednorázových plnění, odkupného nebo odbytného a penze z penzijního pojištění a z pojištění pro případ dožití, a to z pojištění pro případ dožití, pro případ smrti nebo dožití, z důchodového pojištění a z doplňkového penzijního spoření, u kterých je vymezeno období jejich pobírání, a s výjimkou jiného příjmu z pojištění osob, který není pojistným plněním a nezakládá zánik pojistné smlouvy.“*

S ohledem na novelizované znění ustanovení § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů, a to zejména bodu 3 předmětného ustanovení a v něm uvedené definice výjimek z osvobození (tj. zdanitelných příjmů), vyvstává v praxi řada otázek, jakým způsobem by tato legislativní změna měla být v praxi interpretována ve vztahu k režimu zdanění produktů pojištění osob.

2. Terminologie používaná ustanovením § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů

Ustanovení § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů používá řadu technických pojmů, které však nejsou daňovou legislativou nijak definovány. Je tedy nutné analyzovat také předpisy z oblasti pojišťovnictví. Nicméně některé z pojmů užívaných daňovou legislativou nejsou explicitně definovány ani příslušnou pojistnou legislativou. Tato skutečnost sama o sobě významně komplikuje interpretaci daného ustanovení ve vztahu ke konkrétním produktům.

Níže je s ohledem na úpravu pojistné legislativy, penzijní reformy a také na význam pojmů, tak jak jsou v současné době v praxi užívány, shrnut možný obsah základních pojmů používaných ustanovením § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů.

2.1. Pojištění osob

V prvé řadě je zapotřebí definovat okruhy pojistných produktů, kterých se osvobození může dotýkat. V souladu s pojistnou legislativou (§ 49 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů³) zahrnuje pojištění osob, jehož daňový režim je řešen v rámci ustanovení § 4 odst. 1 písm. l) bodu 3 zákona o daních z příjmů, zejména následující typy pojištění:

- Pojištění pro případ smrti,
- Pojištění pro případ dožití se určitého věku nebo dne stanoveného v pojistné smlouvě jako konec pojištění,
- Pojištění pro případ úrazu a
- Pojištění pro případ nemoci nebo jiné skutečnosti související se zdravím nebo se změnou osobního postavení této osoby.

2.2. Pojistné produkty upravované § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů

Zákon o daních z příjmů explicitně stanovuje režim pro různé typy nejběžnějších produktů pojištění, které mohou být poskytovány také v souvislosti s realizovanou důchodovou reformou. Pro úplnost se jedná zejména o:

- *Důchodové spoření* – volitelný systém spoření na důchod (tzv. II. pilíř penzijní reformy)
- *Doplňkové penzijní spoření* – volitelný systém doplňkového spoření na důchod (tzv. III. pilíř penzijní reformy)
- *Pojištění pro případ dožití* – pojištění, kdy pojistné plnění je vypláceno k okamžiku dožití se určitého věku nebo dne stanoveného v pojistné smlouvě jako konec pojištění
- *Pojištění pro případ smrti* – pojištění, kdy v návaznosti na pojistnou událost smrt, je oprávněné osobě vyplaceno pojistné plnění
- *Pojištění pro případ smrti nebo dožití* – kombinace pojistného produktu pojištění pro případ dožití a pojištění pro případ smrti
- *Důchodové pojištění* – termín je v praxi používán zejména pro pojištění z povinného systému státního sociálního zabezpečení
- *Pojištění důchodu* – prostředky nastřádané v rámci volitelného systému spoření na důchod se obecně převedou na pojistnou smlouvu na pojištění důchodu uzavřenou s komerční pojišťovnou

³ dále jen „zákon o pojistné smlouvě“

- *Pojištění penze* – prostředky nashromážděné v rámci volitelného systému doplňkového penzijního spoření má účastník možnost převést formou jednorázového pojistného pro penzi na pojistný produkt komerčních pojišťoven
- *Penzijní pojištění* – produkt nabízený institucemi penzijního pojištění definovanými v rámci § 6 odst. 17 zákona o daních z příjmů
- *Penzijní připojištění se státním příspěvkem* – současný produkt nabízený penzijními fondy v rámci volitelného systému penzijního připojištění

2.3. Plnění z pojištění osob dle pojistné legislativy

Zákon o daních z příjmů stanovuje specifický režim pro vybraná plnění z pojištění osob, a to formou jednorázového plnění, penze, důchodu nebo odkupného či odbytného:

- *Jednorázové plnění* – termín jednorázové plnění není daňovou ani pojistnou legislativou nijak definován. Pojistná legislativa používá pojem jednorázové pojistné plnění (např. § 34 zákona o pojistné smlouvě). Samotný pojem plnění je daňovou legislativou chápán v poměrně širokém významu. Jednorázové plnění bude tedy zřejmě zahrnovat jakékoli plnění vyplácené z pojištění, které není opakovaného charakteru. Aby se však jednalo o zdanitelný příjem příslušné osoby, musí se vždy jednat o prostředky, s nimiž má tato osoba právo volně disponovat, tj. v důsledku poskytnutí plnění dochází k reálnému navýšení jejího majetku.
- *Penze nebo důchod* – termíny nejsou daňovou legislativou definovány. Pojem penze není ani pojistnou legislativou explicitně používán pro účely standardních pojistných produktů. V praxi je tento termín používán pro příjem opakované povahy, který je vyplácen ve formě pravidelných anuit stanovených na základě pojistně matematických metod. Pojmy penze či důchod používané § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů mají v kontextu zdanění standardních pojistných produktů dle názoru předkladatelů shodný význam a zahrnují tedy veškerá pojistná plnění vyplácená z pojištění osob na pravidelné, opakované bázi.
- *Odkupné nebo odbytné* – odkupné ani odbytné není opět daňovou legislativou definováno. Odkupné je dle zákona o pojistné smlouvě definováno jako část nespotřebovaného pojistného ukládaného pojistitelem jako technická rezerva vypočtena pojistně matematickými metodami k datu zániku soukromého pojištění (tj. v praxi se jedná o částku vyplacenou z životního pojištění „předčasně“ na žádost pojistníka; přičemž výplatou

odkupného pojistná smlouva následně zaniká). Odbytné terminologicky používané zejména penzijní reformou má analogický význam.⁴

2.4. Dílčí závěr – terminologie používaná ustanovením § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů

Jelikož daňová legislativa nijak nedefinuje pojmy týkající se pojistných produktů, lze při jejich interpretaci vycházet z jejich významu dle pojistné legislativy, úpravy penzijní reformy a existující praxe tak, jak je navrženo výše.

3. Výklad ustanovení § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů

Není sporu o tom, že na základě § 4 odst. 1 písm. l) bodu 1 zákona o daních z příjmů budou důchody vyplácené z pojištění pro případ dožití nebo z pojištění pro případ smrti nebo dožití vyplácené „doživotně“ (tj. není vymezeno období jejich pobírání) osvobozeny od daně z příjmů.

Jako problematickou se však v praxi jeví úprava bodu 3 předmětného ustanovení. Je otázkou, jak široce by měla být vykládána výjimka z osvobození příjmů z pojištění osob.

3.1. Interpretace § 4 odst. 1 písm. l) bodu 3 zákona o daních z příjmů

Za použití čistě gramatického výkladu daného ustanovení lze dospět k několika zcela odlišným závěrům teoreticky vedoucím také k významnému rozšíření okruhu zdanitelných plnění z pojištění osob např. o plnění z úrazového pojištění či pojištění nemoci nebo smrti, a to formou jednorázového plnění (v praxi je touto formou vypláceno u těchto plnění přibližně 90 % plnění).

V takové situaci, kdy na základě čistě jazykového výkladu nelze dospět k jednoznačnému závěru, nelze tuto interpretační metodu považovat za postačující, jelikož může vést k závěrům, které neodpovídají záměru zákonodárce a účelu samotného ustanovení. Při interpretaci ustanovení § 4 odst. 1 písm. l) bodu 3 zákona o daních z příjmů je tedy zapotřebí analyzovat také smysl a účel daného ustanovení. Současné znění ustanovení § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů bylo do zákona implementováno novelou č. 438/2003 Sb. Z důvodové zprávy lze dovodit, že záměrem zákonodárce bylo upravit režim zdaňování pojistných plnění plynoucích z daňově zvýhodněných produktů soukromého životního pojištění. To znamená, že smyslem daného ustanovení jednoznačně bylo vyjmout z obecně osvobozených plnění z pojištění osob pouze plnění vyplácená ze zákonem definovaných produktů soukromého životního pojištění, a to pouze ta plnění, která jsou vyplácena z kapitálové hodnoty vybraných pojistných produktů (tzv. „spořicí“ složek).

⁴ Případně se jedná o termín používaný u smluv životního pojištění uzavřených podle občanského zákoníku do konce roku 2004.

Pokud bychom vyšli ze znění důvodové zprávy k novele 428/2011 Sb., lze dle názoru předkladatelů také zcela jasně vysledovat záměr zákonodárce, jímž nebyla průlomová změna spočívající v rozšíření okruhu zdanitelných plnění ze standardních produktů pojištění osob, ale naopak v návaznosti na dlouhodobou politiku státu podpory „spoření na stáří“ rozšíření okruhu osvobozených plnění z pojištění osob, a to o produkty, u kterých dochází k výplatě pojistného plnění formou doživotních důchodů. Lze tedy uzavřít, že smyslem úpravy daného ustanovení jednoznačně bylo vyjmout z obecně osvobozených plnění z pojištění osob pouze ta plnění ze zákonem definovaných produktů pojištění osob, která jsou z kapitálových složek pojištění vyplácena jednorázově nebo opakovaně na předem stanovenou dobu.

V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že zdanění některých plnění, která jsou v současnosti osvobozena od daně z příjmů (např. jednorázové pojistné plnění z úrazového pojištění), by dle existující právní úpravy ve většině případů znamenalo nutnost zdanění takovýchto příjmů jednotlivými příjemci plnění z pojištění prostřednictvím podání daňových přiznání (pro tato plnění není, tak jako u doposud zdaňovaných plnění, zavedena speciální úprava zdanění zvláštní sazbou daně sráženou pojišťovnami při jejich výplatě). Tento přístup by tedy dle názoru předkladatelů byl v naprostém rozporu se systémovou tendencí zákonodárce zavést speciální způsob zdanění formou srážky u vybraných příjmů fyzických osob za účelem zjednodušení a usnadnění administrace výběru daní z příjmů u osob, jejichž příjmy nejsou vždy automaticky zdaňovány prostřednictvím daňových přiznání.

Další praktickou komplikací by mohla představovat skutečnost, že zákon o daních z příjmů určuje způsob stanovení základu daně pouze v případech plnění vyplácených z kapitálové hodnoty soukromého životního pojištění (na základě kterého dochází v zásadě pouze ke zdanění zhodnocené části „naspořených“ prostředků). V případech plnění z jiných typů pojištění osob, která jsou v současnosti osvobozena (např. výše zmíněné jednorázové pojistné plnění z úrazového pojištění), novela zákona o daních z příjmů metodiku stanovení základu daně explicitně neřeší. Bylo by tak nutné při sestavování daňového přiznání vycházet z obecných principů zdaňování příjmů, tj. prakticky by docházelo ke zdanění v zásadě celé výše přijatého plnění.

Dále je zapotřebí zdůraznit, že v praxi existuje široká škála produktů pojištění osob. Běžně dochází ke sjednávání pojištění tzv. na míru konkrétnímu zákazníkovi, kdy výsledná pojistná smlouva kombinuje výhody různých typů pojistných produktů, a to zejména soukromého životního pojištění, jehož podstatou je určitá forma „spoření“ (tzv. spořicí složka pojištění) a standardních pojištění pro případ rizika vzniku pojistné události (tzv. riziková složka pojištění). Nejčastějším příkladem je pojištění pro případ smrti nebo dožití. Pokud bychom připustili, že nově zavedená úprava § 4 odst. 1 písm. l) bodu 3 zákona o daních z příjmů umožňuje z obecně osvobozených plnění vyjmout také plnění vyplácená z tzv. rizikových složek pojištění, novelizovaný text ustanovení může vést k výkladům, na jejichž základě by mohlo docházet i k absurdnímu a zcela nekonzistentnímu způsobu zdanění v případech, kdy je stejné plnění vypláceno z různých typů pojistných produktů. Nejčastějším příkladem sporného daňového režimu bude v praxi způsob zdanění jednorázového plnění v případě pojistné události smrt:

- Pokud bude pojistné plnění vypláceno oprávněné osobě z pojištění pro případ smrti, mělo by se dle názoru předkladatelů jednat o plnění osvobozené od daně z příjmů stejně, jako to umožňuje současné znění zákona o daních z příjmů.
- Pokud však bude stejné pojistné plnění vypláceno z kombinovaného produktu, a to z pojištění pro případ smrti nebo dožití, lze na základě čistě gramatického výkladu dojít také ke zcela jinému závěru, tj. jednorázové plnění z pojištění pro případ smrti nebo dožití by bylo plněním zdanitelným.

Nelze tedy než uzavřít jinak, že výklad umožňující zdanění plnění z tzv. rizikových složek pojištění nelze podpořit racionální argumentací a jako takový zcela jistě nebyl zákonodárcem zamýšlen.

Na základě analýzy předmětného ustanovení by dle názoru předkladatelů deklarovanému účelu novelizace zákona o daních z příjmů a dlouhodobému smyslu a účelu zavedení osvobození příjmů z plnění vyplácených z pojištění osob nejvíce odpovídala interpretace, na základě které by výjimku z osvobození představovala plnění vyplácená z kapitálových hodnot („spořicí“ složek) produktů životního pojištění (tj. zejména plnění pro případ dožití). Výjimka z osvobozených příjmů by tedy zahrnovala:

- jednorázová plnění, odkupné nebo odbytné a penze z penzijního pojištění a z pojištění pro případ dožití vyplácené z kapitálových hodnot pojištění, a to z pojištění pro případ dožití, pro případ smrti nebo dožití, z důchodového pojištění a z doplňkového penzijního spoření, u kterých je vymezeno období jejich pobírání a
- jiný příjem z pojištění osob, který není pojistným plněním a nezakládá zánik pojistné smlouvy.

Dle názoru předkladatelů by ostatní další možné výklady mohly oproti současné úpravě vést k rozšíření okruhu zdanitelných příjmů z plnění ze široké škály produktů pojištění osob zahrnující také úrazové pojištění, pojištění nemoci či smrti, u nichž již z jejich ekonomické podstaty je vůbec sporné, zda může dojít ke vzniku zdanitelného příjmu (tj. k reálnému navýšení majetku osoby). Z výše uvedených důvodů nelze tedy uzavřít jinak než, že jiné teoretické výklady v praxi neobstojí.

3.2. Dílčí závěr – interpretace § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů

Po 1. lednu 2013 budou osvobozena následující plnění z produktů pojištění osob:

- plnění vyplácená z „rizikových“ složek pojištění, tj. zejména plnění v případě úrazu, smrti či invalidity, a to bez ohledu na to, zda tato plnění budou vyplácena jednorázově či formou opakované výplaty a
- „doživotní“ penze a důchody vyplácené z pojištění osob, tj. v případech, kdy není vymezeno období jejich pobírání.

V zásadě tak zůstává zachován přístup k osvobození produktů pojištění osob, dochází pouze k rozšíření okruhu osvobozených příjmů o plnění z produktů pojištění s výplatou důchodu, u nichž není omezena doba jejich pobírání.

4. Závěr

Navrhujeme přijmout výše uvedené dílčí závěry k jednotlivým oblastem novelizovaného režimu zdanění plnění z pojištění osob.

Navrhovaný způsob zdanění dle názoru předkladatelů nejvíce odpovídá deklarovanému úmyslu zákonodárce v rámci novelizace § 4 odst. 1 písm. l) zákona o daních z příjmů, kterým byla snaha o rozšíření okruhu osvobozených plnění z pojistných produktů podporujících spoření veřejnosti na stáří o doživotně vyplácené důchody či penze.

Po projednání příspěvku na Koordinačním výboru doporučujeme přijaté závěry vhodným způsobem publikovat.

Stanovisko GŘŘ:

Souhlas se závěry předkladatele.